

УДК 336.531.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.17.21>**Савченко Т.В.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі,
Одеський національний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7990-1570>

Ніколюк О.В.

докторка економічних наук, професорка,
завідувачка кафедри публічного управління та адміністрування,
Одеський національний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1665-0361>

Конкін Р.

магістр,
Одеський національний технологічний університет

Savchenko Tetiana, Nikoliuk Olena, Konkin Ruslan
Odesa National University of Technology

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

WAYS OF ENSURING SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION

У статті розглянуто шляхи забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. Акцентовано увагу на відмінність підходів до тлумачення поняття «регіон». Рекомендовано виокремлювати регіони України виходячи з адміністративно-територіального розподілу. Розглянуто причини нерівномірної розвиненості регіонів. Узагальнено підходи за ступенем державного регулювання функціонування регіонів. Розглянуто зміст поняття «потенціал регіону». При оцінювання потенціалу конкретного регіону аналізується ступінь освоєності таких його складових як: ресурсна, виробнича, трудова, техніко-технологічна, організаційна, фінансова та соціальна. Рекомендовано шляхи забезпечення регіонального розвитку через інтенсифікацію зусиль з наступних напрямків: соціального, цінового, працевлаштування, технологічного, ресурсного, енергетичного, екологічного, економічного та ринкового.

Ключові слова: регіон, соціально-економічний розвиток, шляхи забезпечення, нерівномірність розвиненості регіонів, потенціал регіону, складові потенціалу регіону.

The article considers the ways of ensuring social and economic development of the regions. Attention is focused on the difference in approaches to the interpretation of the concept of "region". It is recommended to separate the regions of Ukraine based on the administrative-territorial distribution based on the form of information submission by the State Statistics Committee of Ukraine and the publication Statistical Yearbook of Ukraine. The reasons for the uneven development of the regions were considered, among the main reasons were found: labor and energy costs, the development of production and the infrastructure of the region itself. Approaches based on the degree of state regulation of the functioning of regions are summarized: "non-interventionists", who deny the need for state intervention; "adapters", who vote for state intervention at the level of investment mechanisms and labor migration regulation; "regional converters" advocating intensive regulation. The content of the concept of "potential of the region" is considered. The potential of the region is a set of resources and opportunities that can be used to develop and support the economic, social and cultural well-being of this region. When assessing the potential of a specific region, the degree of mastery of such components as: resource, production, labor, technical-technological, organizational, financial and social is analyzed. Ways of ensuring regional development through intensification of efforts in the following areas are recommended: social, price, employment, technological, resource, energy, environmental, economic and mar-

ket. The key areas that will contribute to the achievement of regional development goals have been identified: increasing the efficiency of the system of managing socio-economic potential in the regions; search for an optimal balance of local, regional and state interests; improvement of methods of formation of local and regional markets and their infrastructure; formation of investment policy taking into account the specifics of specific regions; creation of an effective property management system of various forms of ownership; Intensification and improvement of the efficiency of the use of local resources.

Key words: region, socio-economic development, means of support, uneven development of regions, potential of the region, components of the potential of the region.

Постановка проблеми. На сучасному етапі, успішний соціально-економічний прогрес України обов'язково повинен враховувати специфічні риси кожного регіону, включаючи його сильні та слабкі сторони у функціонуванні економічних систем. Це важливо через значний рівень різниці в доступі до економічних і соціальних ресурсів в різних регіонах. Розвиток країни в цілому визначається на рівні окремих регіонів, де відбувається відтворення продуктивних сил, реалізуються проекти соціально-економічного зростання і задовольняються основні потреби населення. Таким чином, показники розвитку регіональної економіки стають ключовими показниками загального економічного прогресу держави. Отже, важливими науково-практичними завданнями є належне обґрунтування теоретичних та методологічних аспектів управління регіональним розвитком України і визначення шляхів забезпечення соціально-економічного розвитку кожного регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню концептуальних основ формування та забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів присвятили свої роботи Атаманчук Г., Бідак В., Глазунова Н., Качний О., Кришень О., Кудлаєнко С., Мельник А., Сушинський О., Урсул А., Халецька А., Юзвішина І. та ін. Але поглиблене вивчення шляхів забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів з врахуванням нерівномірності їх розвитку залишається актуальною.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення шляхів забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу. Нерівномірність розвитку регіонів не лише стає передумовою для поглибленого вивчення цього питання, але й завдяки їй наукова спільнота виявляє ще більший інтерес до нього. Науковці, аналізуючи цю проблему, розглядають регіон як складну структурну одиницю в межах економічної географії та використовують при цьому різні підходи, такі як процесний, комплексний і системний. Вони докладають зусиль, щоб враховувати всі аспекти поняття «регіон» і застосовують інтердисциплінарний підхід, що дозволяє досліджувати регіональний розвиток з різних точок зору, включаючи економіку, державне та регіональне управління, регіональну політику, регіональний менеджмент і інші аспекти.

На сьогоднішній день, не дивлячись на те, що поняття «регіон» використовується в багатьох нормативних, політичних та законодавчих документах, його змістове наповнення чітко не визначено.

Якщо скористатись юридичною енциклопедією, то це поняття трактується як «частина території країни (район, область та ін.), що вирізняється сукупністю природних або історично усталених економіко-географічних умов і національним складом населення [1, с. 254], що майже повністю співпадає з трактуванням у Великому енциклопедичному юридичному словнику [2, с. 759], крім того, що окрім району та області до цього поняття відносять ще й місто.

Зважаючи на намагання України наблизитись до європейських традицій доцільно б було розглядати під поняттям «регіон», все ж таки не області, а території з певним набором характеристик, але так як більшість офіційної економічної інформації надається все ж таки за областями, прикладом може слугувати Державний Комітет статистики України та видання Статистичний щорічник України: розділ Основні геополі-

тичні та економічні характеристики п. 1.3 Кількість адміністративно-територіальних одиниць за регіонами, де наводяться 24 області, Автономна республіка Крим, міста Київ та Севастополь у своєму дослідженні ми будемо розглядати поняття «регіон» використовуючи саме цей розподіл.

Чому більш привабливим є той чи інший регіон для розміщення виробничого підприємства завжди привертало увагу науковців. Ще з середини ХХ ст. теоріями розміщення займалися представники стокгольмської школи Палландер Т., Мюрдаль Г., Хегер-странд Т. Спочатку вирішальним фактором розміщення представники класичних шкіл вважали транспортні затрати, наближення до сировини та потенційних споживачів, та приналежність підприємства до сільськогосподарського або промислового [3, с. 26].

З часом, не менш важливими почали вважати витрати на оплату праці та енергію, а також розвиток самої інфраструктури регіону. А представники неокласичних шкіл додали до цього переліку особливості оподаткування, наближення до державних кордонів, науково-технічний прогрес, проблеми охорони навколишнього середовища [4, с. 32].

Німецький вчений Леш А. запропонував враховувати як ключовий фактор для розміщення підприємства не тільки намагання досягти максимального прибутку, а й конкурентну ситуацію, а саме збільшення кількості фірм, що заповнюють регіональний ринок [4, с. 32]. Ця думка є достатньо слушною з огляду на те, що саме концентрація виробників на регіональному ринку спонукає їх до пошуку можливостей більш якісного задоволення попиту споживачів.

Зважаючи на нерівномірну розвиненість регіонів і як наслідок виникнення проблемних регіонів виникло три підходи за ступенем державного регулювання функціонування регіонів [4, с. 33]:

- «неінтервенціоналістів», що заперечують необхідність державного втручання;
- «адаптерів», що голосують за втручання держави на рівні інвестиційних механізмів та регулювання міграції робочої сили;
- «регіональних перетворювачів», що виступають за проведення інтенсивного регулювання.

На наш погляд, стійкий розвиток України можливий виключно за умови впровадження інноваційної моделі розвитку економіки, а значить пріоритетному регулюванню економіки завдяки ринковим механізмам та ефективним нововведенням в усіх сферах діяльності, ядром перетворень яких постає цілеспрямована стійка інноваційна державна політика, втіленням у життя якої займаються державні та регіональні законодавчі та виконавчі органи влади.

Надаючи характеристику процесам управління, що відбуваються у регіонах України, необхідно зазначити ті протиріччя інтересів, що виникають у процесі галузевого і публічного (регіонального) управління. З одного боку розвиток регіонального підприємництва сприяє поповненню місцевих бюджетів, підвищенню рівня зайнятості населення регіону, посиленню конкурентоспроможності регіону в цілому, а з іншого боку галузеве підпорядкування підприємств – виробників, які можуть входити до певних об'єднань (холдингів, концернів) повинні реалізовувати інтереси та корпоративне бачення розвитку підприємств в межах галузі. Тому саме погодження цих інтересів, ліквідація цих протиріч, шляхом погоджень і домовленостей між бізнесом та місцевою владою саме і сприятиме розвитку не тільки регіональних ринків, так і посиленню міжгалузевих зв'язків.

Поняття «розвиток» за тлумаченням, що наведено у Академічному тлумачному словнику – це «...процес, в результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого» [5].

Соціально-економічний розвиток регіону виступає як предметна сфера, дає можливість говорити про специфічності об'єкта і суб'єктів, характерні для соціально-економічного прогнозування.

Реагуючи на змінливе зовнішнє та внутрішнє середовище, державні та регіональні органи влади визнають, що розвиток регіонів є важливим фактором, який визначає їх

майбутнє становище у системі територіального поділу праці. Відмінності між регіонами, такі як розмір території, природні умови, національний склад і культурно-історичні особливості, а також розподіл ресурсів та їх освоєність, формують унікальний контекст для соціально-економічного розвитку.

У сучасному світі, розвиток продуктивних сил невіддільний від інновацій у всіх сферах життя, поширення інформаційних технологій та телекомунікаційних систем, які створюють єдиний інформаційний простір. Цей процес також супроводжується розвитком мережових структур у виробництві. Всі ці тенденції створюють нові виклики та можливості для регіонального розвитку.

Тому важливо, щоб державні і регіональні органи влади розуміли унікальні ресурси і можливості свого регіону і впроваджували стратегії, які сприяють сталому соціально-економічному зростанню. Це включає в себе сприяння інноваціям, розвиток освіти та кадрового потенціалу, а також підтримку малих та середніх підприємств. Наявність відповідної інфраструктури та сприяння підприємництву також відіграють ключову роль у створенні сприятливого середовища для розвитку регіонів.

Отже, кожен регіон має свої власні особливості і можливості, і ефективна стратегія розвитку повинна бути відповідною до цих унікальних факторів.

Регіон – це набагато більше, ніж просто географічна одиниця на мапі. Він є складною системою, яка несе в собі динаміку розвитку і проходить через різні етапи, схожі на життєвий цикл живого організму. Порівнюючи регіон з живою істотою, можна розглядати його природно-ресурсну базу як генетичну основу, яка надає йому свої унікальні риси та характер. Ці ресурси формують основу для економічного розвитку та життєдіяльності регіону, аналогічно генетичному коду в живих організмах.

Інфраструктура та зв'язок у регіоні можна порівняти з фізичним розвитком організму. Це інструменти та системи, які забезпечують регіон необхідними ресурсами та можливістю розвитку. Стан і якість інфраструктури визначають життєздатність регіону та його здатність до росту.

З іншого боку, інноваційний сектор економіки регіону відображає його інтелектуальний потенціал та здатність до адаптації до змін у світі. Цей сектор відіграє ключову роль у створенні нових можливостей і впровадженні інновацій, аналогічно інтелектуальному розвитку у живих організмів.

Таким чином, регіон – це складна система, що розвивається та функціонує, подібно до живого організму. Розуміння цієї аналогії допомагає краще розуміти природу та еволюцію регіонального розвитку.

Централізоване управління запроваджене в Україні довгий час виступало стримуючим фактором регіонального розвитку. Децентралізація відновила та пришвидшила всі процеси пов'язані із своєчасністю реагування регіонального управління на зміни у зовнішньому та внутрішньому економічному середовищі.

Для характеристики рівня досягненості соціально-економічного розвитку регіону найбільш раціональним ми вважаємо оцінювання ступінь освоєння потенціалу регіону. Потенціал регіону – це сукупність ресурсів та можливостей, які можуть бути використані для розвитку та підтримки економічного, соціального та культурного благополуччя цього регіону. Цей потенціал складається з різних компонентів, які варто розглядати окремо (рис. 1).

Ресурсний потенціал включає природні ресурси, такі як земля, водні ресурси, ліси, мінеральні запаси і т. д. Важливо раціонально використовувати ці ресурси, зберігаючи природну рівновагу та забезпечуючи їх сталий розвиток.

Виробничий потенціал оцінюється за здатністю регіону створювати товари та послуги. Це включає в себе наявність підприємств, обладнання, технології та інфраструктуру для виробництва. Розвиток виробничого потенціалу може сприяти економічному зростанню та зменшенню безробіття.

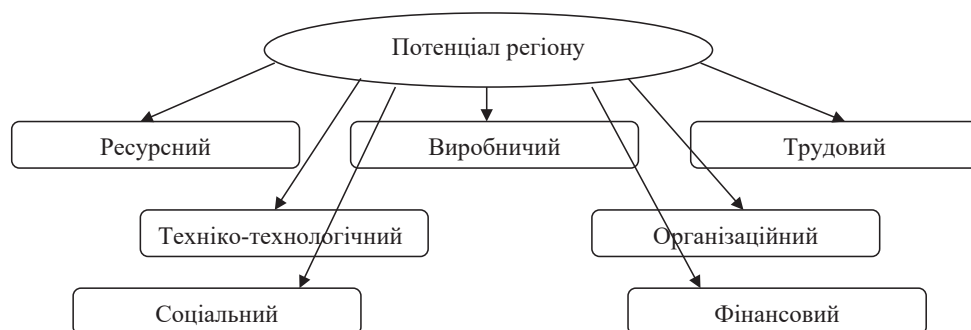

Рис. 1. Складові потенціалу регіону

Джерело: складено авторами

Трудовий потенціал регіону визначається кількістю та якістю робочої сили. Розвиток освіти та професійної підготовки може підвищити конкурентоспроможність робочої сили та залучити нові інвестиції.

Техніко-технологічний потенціал. Цей компонент оцінює наявність передових технологій та інфраструктури для їх впровадження. Розвиток цього потенціалу сприяє інноваціям та підвищенню ефективності виробництва.

Організаційний потенціал включає в себе наявність управлінських структур, бізнес-спільнот та громадських організацій, які сприяють розвитку регіону.

Фінансовий потенціал відображає доступність фінансових ресурсів для інвестицій у розвиток. Це може включати бюджетні ресурси, кредитну інфраструктуру та інвестиційний клімат.

Соціальний потенціал регіону визначається рівнем життя, доступністю освіти, охорони здоров'я, культурними та спортивними можливостями для мешканців. Розвиток соціального потенціалу сприяє якості життя та привабливості регіону для іноземних інвесторів.

Зрозуміння та аналіз цих компонентів допомагає розробляти стратегії розвитку регіону та визначати пріоритети для інвестицій та політики. Ефективне використання потенціалу регіону може сприяти сталому економічному зростанню, підвищенню якості життя мешканців та покращенню соціально-економічних показників.

Впровадження напрямків забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів передбачає виконання певної системи заходів (табл. 1).

Інтенсифікація використання регіонального потенціалу для розвитку території є важливим завданням, яке вимагає системного підходу та урахування різних аспектів. Ось кілька ключових напрямків, які можуть сприяти досягненню цієї мети.

Підвищення ефективності системи управління соціально-економічним потенціалом у регіонах: ефективне управління є основою для розвитку регіону. Розробка і впровадження стратегій розвитку, координація дій між різними рівнями уряду та партнерами з громадського сектору, а також моніторинг та оцінка результатів є важливими елементами цього напрямку.

Пошук оптимального співвідношення місцевих, регіональних і державних інтересів: важливо забезпечити баланс між різними рівнями управління та забезпечити, щоб інтереси регіону враховувалися при прийнятті рішень на національному рівні.

Удосконалення методів формування місцевих і регіональних ринків і їхньої інфраструктури: розвиток ринкової інфраструктури та створення сприятливих умов для бізнесу є важливими завданнями для забезпечення конкурентоспроможності регіону та національної економіки в цілому.

Таблиця 1

Напрямки забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів

Напрямки	Заходи з реалізації
Соціальні	Забезпеченість населення високоякісним продуктом згідно з біологічними нормами
Цінові	Виробництво або постачання продукції за доступними та обґрунтованими цінами
Працевлаштування	Збереження існуючих та створення додаткових робочих місць
Технологічні	Автоматизація та впровадження IT-технологій у процеси виробництва
Ресурсні	Впровадження технологій з максимально ефективним використанням ресурсної бази
Енергетичні	Впровадження у виробництво енергозберігаючих технологій
Екологічні	Виробництво екологічно чистої продукції та скорочення викидів в оточуюче середовище
Економічні	Підвищення рентабельності виробництва продукції
Ринкові	Розвинення регіональних ринків, підтримка місцевих виробників

Джерело: складено авторами

Формування інвестиційної політики з врахуванням специфіки конкретних регіонів: Кожен регіон має свої унікальні особливості та потенціал для приваблення інвестицій. Важливо розробляти інвестиційні стратегії, які відповідають потребам та можливостям кожного регіону.

Створення ефективної системи управління майном різних форм власності: ефективне управління державним, комунальним, приватним і суспільним майном є ключовим елементом сталого розвитку регіону.

Інтенсифікація та підвищення ефективності використання місцевих ресурсів: використання природних, людських і культурних ресурсів регіону може стати джерелом конкурентних переваг і підтримки розвитку. Ефективне використання цих ресурсів передбачає їх збереження та сталий розвиток.

Загальна мета інтенсифікації регіонального розвитку – створити сприятливі умови для підвищення якості життя мешканців, росту економіки та забезпечення сталого розвитку регіону. Успішне досягнення цих цілей вимагає комплексного підходу та співпраці всіх зацікавлених сторін.

Висновки. Подолання нерівномірностей регіонального розвитку становиться одним із першочергових завдань публічного управління. Така ситуація склалася внаслідок розбіжностей ключових характеристик розвитку регіонів. При оцінюванні потенціалу конкретного регіону аналізується ступінь освоєності таких його складових як: ресурсна, виробнича, трудова, техніко – технологічна, організаційна, фінансова та соціальна. Саме виходячи із оптимізаційних міркувань щодо задіяності всіх регіональних ресурсів та можливостей і формується стратегія забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. При визначенні шляхів забезпечення такого розвитку враховуються наступні напрямки інтенсифікації використання регіонального потенціалу: соціальний, ціновий, працевлаштування, технологічний, ресурсний, енергетичний, екологічний, економічний та ринковий.

Список використаних джерел:

1. Нагребельний В.П. Регіон. Юридична енциклопедія. Т. 5. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. 736 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с.
3. Шевчук Л.Т. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи : монографія. Львів : НАН України. Інститут регіональних досліджень, 2011. 256 с.
4. Федулова Л.І., Буга Н.Ю. Проблемність регіонів: особливості регіональної політики в умовах нової економіки. *Регіональна економіка*. 2008. № 3. С. 31–41.
5. Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/rozvytok/> (дата звернення: 01.04.2023).

References:

1. Naghrebelynyj V. P. (2003) *Region. Jurydychna encyklopedija* [Region. Legal encyclopedia]. Kyiv: Ukrainian encyclopedia named after M. P. Bazhana, 736 p. (in Ukrainian)
2. Shemshuchenka Ju. S. (2007) *Velykyj encyklopedychnyj jurydychnyj slovnyk* [Large encyclopedic legal dictionary]. Kyiv: Yuridychna Dumka Publishing House LLC, 992 p. (in Ukrainian)
3. Shevchuk L. T. (2011) *Prostorovyj rozvytok reghionu: socialjno-ekonomichni mozhlyvosti, ryzyky i perspektvy: monohrafija* [Spatial development of the region: socio-economic opportunities, risks and prospects: monograph]. Lviv: NAS of Ukraine. Institute of Regional Studies, 256 p. (in Ukrainian)
4. Fedulova L.I., Bugha N. Ju. (2008) *Problemnistj reghioniv: osoblyvosti reghionaljnoji polityky v umovakh novoji ekonomiky* [The problematic nature of regions: peculiarities of regional policy in the conditions of the new economy]. *Regional economy*, no. 3, pp. 31–41.
5. *Slovyk ukrajinsjkoji movy. Akademichnyj tлумachnyj slovnyk* [Dictionary of the Ukrainian language. Academic explanatory dictionary]. Available at: <http://sum.in.ua/s/rozvytok/> (accessed April 1, 2023).